

Neki momenti u teološkom čitanju znakova vremena

BRUNO PETRUŠIĆ*

• <https://doi.org/10.31823/d.31.1.6> •

UDK: 1: 27-23-272“19/20“ • Stručni članak

Primljeno: 4. ožujka 2022. • Prihvaćeno: 31. ožujka 2023.

Sažetak: Predloženi teološki model čitanja znakova vremena sastoji se od promatranja sadašnjega trenutka Crkve i suvremenoga društva. Crkva koju se ima pred očima poslijekoncilska je Crkva, a društvo je poslijemoderno društvo. U članku se uzima u obzir razmišljanja i uvide nekolicine suvremenih autora, različitih svjetonazora, prepoznavajući u njima znakove vremena i izazove suvremenoj teološkoj misli. Među takvim znakovima vremena posebno se ističe nezadovoljstvo spomenutih mislilaca s posvemašnjim materijalizmom, s izostankom nutarnjega života, s onesposobljenošću za transcendentno. Unutar globalnoga liberalnoga kapitalizma takvi oblici duhovnoga nezadovoljstva imaju nultu toleranciju prema fizičkom izvanjskom nasilju i nasilju sustava, kao i težnju prema multikulturalnosti, pa se vide kao posebni znakovi pogodni za teološko čitanje. U zaključku članka ističe se da na isti način valja i kršćanskoj teologiji vratiti proročku dimenziju koja će biti temeljna i u gajenju suvremenih oblika svetosti.

Ključne riječi: nasilje sustava, samozavaravanje, mimetizam, znakovi vremena, nova evangelizacija, svetcima, površnost.

Uvod

Kako da vam prisposodobim kraljevstvo Božje? (usp. Lk 13, 20) Kraljevstvo je Božje kao... i slijedi priča. Tko ima uši neka čuje. Ali narod ovaj ima uši, ali ne čuje. Ima oči, ali ne vidi. Nemogućnost mogućnosti nikada nije sprječavala kršćanstvo da čini ono što je poslano činiti, ono što je dužno činiti: svjedočiti o dolasku Kraljevstva. Činjenica

* Dr. sc. Bruno Petrušić,
Vežarovice 10,
Kaštel Lukšić,
21 214 Kaštela,
Hrvatska, bruno.
petrusic@gmail.com

da ni jedan čovjek ne može učiniti ono što mora činiti gotovo da je neznatna. Ona je zanemariva, jer je rečeno: *kada učinite ono što ste dužni učiniti, recite, sluge smo beskorisne*, jer sve što je uistinu vrijedno, Božje je djelo u kojem čovjek može tek surađivati. Stoga postoje samo dva stanja ljudske egzistencije. Čovjek robuje ili grijehu ili milosti. Ili je pod vlasti Sotone ili pod vlašću Božjom. To se na prvi pogled doima izvanredno pesimistično jer je u obama slučajevima riječ o ropstvu i potlačenosti. No to je samo prvi pogled. Svi ostali pogledi, zaronimo li dublje, širom otvaraju vrata optimizmu i radosti života. Da bismo tim ostalim pogledima uopće bili u mogućnosti pristupiti, moramo se prisjetiti događaja novih Duhova, kako se često govori za Drugi vatikanski sabor, jer tek novim čitanjem znakova vremena, čitanjem koje želi biti pozorno na ono (simbolično) drugotno, ono koje otvara oči i uši ostalim pogledima na čovjeka, kulturu i religiju, možemo uvidjeti trenutačno realno stanje čovjeka, kulture i religije te prepoznati *blizinu Kraljevstva*. Tako nam je Sabor i polazište i poticaj pri uočavanju nekih temeljnih trenutaka unutar jednog teološkoga modela čitanja znakova današnjega vremena, vremena koje možemo opisati kao površno, materijalističko i jednodimenzionalno.

Kršćani bi teško grijeshili kada bi pomišljali da nisu u tom svijetu, da su sami posve otporni na površnost, materijalizam i jednodimenzionalnost, odnosno da su u nekoj mjeri od svijeta. Iz razloga što smo i mi kršćani uvelike odustali od napora i mogućnosti uvida u dubinu stvarnosti, danas možemo govoriti o krizi sakramenata kao simbola u vjerskoj praksi (ritualizam) jer »religijski simboli otvaraju iskustvo dubinskog u ljudskoj duši«¹. Jedino stvorenje zvano čovjek simbolična je stvarnost kadra izdići se iz nestalnoga polja semiotičkoga života koji ga okružuje, a to mu daje mogućnost i osobitost da, stvarajući vlastite simbole, nadilazi (transcendira) samoga sebe.² Odustavši od te mogućnosti i osobitosti, čovjek se odriče mogućnosti samonadilaženja. Stoga i ne iznenađuje rast i utjecaj onih znanstvenih (deskriptivnih) disciplina koje nude tek puko predstavljanje postojećega stanja, bez kritičkoga mišljenja, bez zahtjeva i naputaka koji idu u smjeru daljnega napretka ljudskoga duha i prosperiteta čovječanstva u cjelini u smislu otvaranja onostranosti, spremnosti na obraćenje u povjerenju u Drugoga, u poniznom osjećaju nesamodostatnosti. Primijenjena znanost (tehnika) ne pita o razlozima ili uzrocima – zašto radije nešto, a ne ništa – nego samo želi proširiti područje primjenjivoga u obliku bijede blagostanja.³

Ne začuđuje da su mnoge znanosti odustale od traganja za nekim dubljim smislom (ljudskoga) postojanja. I teologija, kao jedna od tih znanosti, na mnogim strana-

¹ P. TILLICH, *Teologija kulture*, Rijeka, 2009., 55.

² Usp. T. EAGLETON, *Ideja kulture*, Zagreb, 2002., 119.

³ Usp. P. BRUCKNER, *Bijeda blagostanja*, Algoritam, Zagreb, 2004.

ma kao da je izgubila svoju Dubinu i Drugotnost, te se kao takva danas nalazi u dubokoj krizi. Eto jednoga od znakova današnjega vremena. Zato nam se čini paradoksalnom činjenica da sekularni (ponajprije ateistički) autori i slobodni mislioci nanovo tematiziraju pitanja koja su primarno teološka te tako nanovo otkrivaju dubinu dane stvarnosti (tj. njezin simboličan poredak), dok se akademska teologija (točnije, teologije⁴) bavi onim uglavnom kolokvijalnim i manje važnim, što nema velikoga dodira s konkretnim životom Božjega naroda i svijeta. Potrebno je stoga novo, zapravo, staro, čitanje znakova našega vremena i društva, tj. čitanje teološkim očima u svjetlu evanđelja – Riječi Božje – da bismo ih razumjeli kao znakove dolaska Kraljevstva. Jer to je prava zadaća teologije i put njezine reafirmacije, da kršćanstvo današnjemu društvu i javnom prostoru ponudi novost evanđelja. Tek tada možemo uroniti u traganje za jednim dubljim smislom postojanja i zakoračiti u Dubinu svijeta. Stoga ovaj članak pokušava upozoriti na neke važne momente teološkoga čitanja znakova sadašnjega vremena, čitanja temeljenoga na klasičnom teološkom nauku o Bogu koji nadilazi stvoreni svijet, ali se u svemu svojem stvaranju pojavljuje kao Dubina, kao drugost, kao nešto sasvim Drugo. Transcendentni Bog koji je svijetu ujedno imanentan te je kao takav referentna točka teološkoga promatranja i kritičkoga osvrta na svijet, čovjeka i Crkvu.

1. Čitanje nekih znakova vremena

Ono što nam nude površno čitanje ili pak pogled jest površno znanje i uvid u stvarnost koja nam je predočena, jer *imaju uši, ali ne čuju i imaju oči, ali ne vide*. Nesporazumi i komične stvari (da ne kažemo karikature?) ili situacije prikladni su današnjemu društvu. Ono nam nudi sliku, melodiju ili pak kakvu jednostavnu ideju oko koje se ne moramo mnogo mučiti.⁵ Sve je već dano – i objekt naše pozornosti i njegovo tumačenje. Potrebno je samo zakoračiti u trgovinu mješovite robe i pronaći reklamirani proizvod i mi smo svoju dužnost savjesnoga potrošača ispunili. Na drugoj strani danas odustajemo od velikih priča i dubinskih uvida u stvarnost (postmoderna). Zbog čega bismo se divili zvjezdanom nebu iznad nas i moralnom zakonu u nama kada su i jedna i druga stvarnost odveć duboke (daleke?) za naše razumijevanje? Pa kad je tako, odbacimo suvišnosti i beskrajne dubine da se ne bismo u njima izgubili ili nestali. Jednoznačnošću i površnošću ograničimo cjelokupnu stvarnost na pojavno, na bjelodano i svima pristupačno. Taj pokret osiromašenja ili redukcionizma ne samo da je započeo već je uvelike uzeo maha te se nameće kao vodeća kulturna (ali čini se i svaka druga) koncepcija stvarnosti. Teologija je (a

⁴ Usp. A. VUČKOVIĆ, *Neostvorena sloboda. Crkva i društvo od pada komunizma do vladavine korone*, Salesiana, Zagreb, 2021., str. 253.

⁵ Usp. M. FOLEY, *Doba apsurdnosti. Zašto nam moderan život ne dopušta da budemo sretni*, Zagreb, 2011., 111.

time i Crkva) tomu dala svoj poprilično značajan doprinos jer nije uspjela ishoditi pozitivan rezultat u odnosu prema modernim i postmodernim filozofskim i kulturnim kretanjima, a nadasve se nije snašla kako treba u relativističkom okruženju pluralnoga društva. Zato što je ono što je rezultat liberalne teologije (ali i drugih) dovelo do propadanja uloge teologije u Crkvi i ujedno do gubljenja važne uloge kršćanstva (Crkve) u suvremenom svijetu. Koji su uzroci takva stanja?

1.1. LIBERALNA TEOLOGIJA KAO IZRAZ KRIZE TEOLOGIJE, VJERE I CRKVE

Jedan od mnogih uzroka takva stanja teologije papa Benedikt XVI. vidi u suvremenoj egzegezi koja je, navodno (mi se, kao i Papa, ne slažemo s tom tvrdnjom), »dokazala kako se Isus uopće nije držao Sinom Božjim, utjelovljenim Bogom, nego da je tek kasnije i postupno učinjen takvim od svojih pristaša«⁶. Dodamo li tomu zahtjeve za demitologizacijom evanđelja i Pisma općenito, a k tomu i inzistiranje na odbacivanju crkvenoga autoriteta (koji nije nikakva izvanjska, nametnuta stvarnost pojedincu, nego inherentno i autentično – po Duhu Svetome – pripada Crkvi kao Mističnom Tijelu Kristovu), kao rezultat dobivamo ispraznu (akademsku), neutemeljenu teologiju i površnu vjeru koju ona prenosi i tumači, a sve u skladu s okruženjem kojemu naviješta i u vremenu kojem obavlja svoje poslanje.⁷ Liberalna se teologija, možemo tako reći, lišila snage koju je posjedovala, ali je zadržala isto obličje teologije, obličje koje je danas isprazno. Samim tim položaj vjere ni ne može biti drukčiji jer danas »sadržaje kršćanstva uzimamo kao načine religioznoga iskustva koji se imaju ponizno staviti uz bok drugim religioznim iskustvima. U tome smislu može čovjek – kako se čini – i dalje nastaviti biti kršćaninom; i dalje će se poslužiti *izričajnim oblicima kršćanstva*, ali je njihov zahtjev dakako iz temelja *promijenjen*: ono što je za čovjeka bilo kao istina, obvezujuća sila i pouzdano obećanje, postaje sada *kulturalnim izričajnim oblikom* općenita religioznog osjećanja«⁸ koje je ravnopravno i jednakovrijedno svakom drugom religioznom osjećaju (što upućuje na relativizam, a ne pluralizam). Nama je kršćanski religiozni osjećaj blizak samo zbog našega europskoga podrijetla i naslijeđene, ali danas neukorijenjene kršćanske tradicije. Stoga je potrebna nova evangelizacija (uprisutnjenje autentičnoga božanskoga sadržaja u religiozno-kršćanske forme) samih kršćana koji su dio danas koherentnoga društveno-ekonomskoga sustava neoliberalnoga kapitalizma bitno obilježena i definiranoga konzumerizmom, individualizmom i realtivizmom.

⁶ J. RATZINGER, *Vjera – Istina – tolerancija*, Zagreb, 2004., 118.

⁷ To se, razumljivo, ne odnosi na ukupnost teologije ili teologija, nego na one teologije koje su prihvatile kontekst suvremenoga, postmodernoga svijeta kao polazište i cilj kerigme i kateheze – a koje su onda kao takve ostale zarobljene u imanentnosti i zatvorenosti svijeta, bez transcendentnoga obzora izvora i uvira Crkve koji je Euharistijski (sakramentalni) Krist.

⁸ J. RATZINGER, *Vjera – Istina – tolerancija*, 147.

To je jedan od znakova vremena koji moramo znati čitati. I upravo kritičari toga sustava mogu poslužiti teologiji da uhvati korak sa suvremenim kretanjima i ponovno zadobije ulogu koja joj u društvu pripada.

1.2. NEMOGUĆNOST UOČAVANJA NASILJA SUSTAVA NEOLIBERALNOGA KAPITALIZMA

No kakvo je to suvremeno društvo sve raširenijega, globalnoga (neo)liberalnoga kapitalizma i tko njime nije zadovoljan? Kao prvo, to je društvo represije i nasilja. Kada se u današnjem društvu, u javnim medijima, na UN-ovim ili pak UNICEF-ovim konferencijama, govori o nasilju, onda se cjelokupna pozornost usmjerava na konkretne, pojedinačne izljeve nasilja, što je danas svedeno gotovo na minimum, a opet je, paradoksalno, toliko prisutno i zastrašujuće rasprostranjeno u društvu (ponajprije zahvaljujući brzini protočnosti informacija na internetu i društvenim mrežama). Ističu se pozitivne vrijednosti na svakom koraku i uvodi se nulta tolerancija na nasilje među raznim skupinama ljudi – od vrtića, do nogometnih stadiona. Ujedno se malo govori o različitim oblicima nasilja koji se sve više provode nad cijelim nacijama i državama u svijetu rada i preraspodjele dobara (posljednji zoran primjer jest financijski krah i bankrot Šri Lanke).

Slavoj Žižek s druge strane u svojoj knjizi *O nasilju*⁹ veoma dobro i koncizno uočava i prenosi zapažanja, kako je sam rekao, *antinomije tolerantnoga uma* i gotovo nemogućnosti uočavanja nasilja sustava koje počiva u samim temeljima i načelima liberalnoga kapitalizma. Od triju vrsta nasilja (subjektivno, objektivno i simboličko), subjektivno je nasilje najlakše vidljivo. Pouka njegove knjige ide u smjeru da se »treba oduprijeti fascinaciji subjektivnim nasiljem koje utjelovljuju društveni akteri, zli pojedinci, represivni aparat i fanatična gomila«¹⁰, a da bismo (iako je potreban izvjestan napor) uočili pogubnost gotovo nevidljivoga nasilja sustava koje je neugodnije i razornije od bilo kojega drugoga oblika nasilja i koje više nije moguće pripisati konkretnim pojedincima jer je ono anonimno i objektivno. Nasilje sustava jest dakle medijski nevidljivo, ono nije podložno manipulaciji, a još ga je teže analizirati, te stoga Žižek ni ne pokušava potpuno rasvijetliti pitanje o tom nasilju sustava, objektivnom nasilju, nego prikazuje aktualne primjere nasilja iščitavajući, na njihovim marginama, ali i u samom središtu konkretnih izljeva (subjektivnoga) nasilja, korijene i obrise koji se nalaze u sferi simboličkoga i konstitutivnoga današnjemu prevladavajućemu svjetonazoru liberalnoga kapitalizma. »Žižek subjektivno nasilje smatra opasnom krinkom zato što nas taj medijski vidljiv tip nasilja sprečava da uočimo istinsko, objektivno nasilje svijeta pri kojem naša uloga više nije pasivno

⁹ S. ŽIŽEK, *O nasilju*, Zagreb, 2008.

¹⁰ *Isto*, 16.

i nedužno promatranje strahota, nego aktivno i nametnuto sudjelovanje u njima (*najčešće na nesvjestan način*). Takvo konstantno previđanje objektivnog odnosno sistemskog nasilja ukazuje na činjenicu da današnja tolerantna i multikulturalna zapadnjačka liberalna društva uočavaju jedino fizički vidljivo nasilje.¹¹ Kako smo već današnje društvo opisali kao površno, taj zaključak o uočavanju jedino fizički vidljivoga nasilja i nije iznenađujući, te je prvi ključni moment jednoga teološkoga modela čitanja znakova vremena za koji se zalažemo i koji donosimo.

Pomalo drukčiji uvid u sveprisutnu stvarnost nasilja, ali ipak donekle komplementaran Žižekovu, samo što je uvelike, kako nam se čini, pozorniji na uzroke i mehanizme samoga nasilja, možemo iščitati iz rada francuskoga antropologa Renéa Girarda. On nam može poslužiti kao most kojim ćemo u čitanju toga znaka vremena prijeći iz svjetovnoga – sekularnoga uvida stvarnosti nasilja u jedan teološki diskurs govora o nasilju u iščitavanju znakova vremena. Girard nam može otvoriti oči za čitanje onoga sotonskoga u svijetu, kao i uočavanje mehanizama koji ujedinjuju ljude u spremnom žrtvovanju ljudske osobe (pojedince) u jednodušno stanje koje rezultira ubijanjem žrtvenoga jarca. Njegovi su nam antropološki uvidi od vrlo korisni u prepoznavanju današnjega stanja vjere u svijetu u kojem je »iščeznula dubinska dimenzija božanskog i demonskog«¹². Stoga ćemo se nekoliko puta vraćati na njegovo čitanje Biblije i poganskih mitova, kako bismo upozorili na izgublenu i uvelike zanijekanu stvarnost demonskoga svijeta, na njezine zamke i laži koje su raskrinkavali brojni sveti i svete, a čijega smo se znanja i svjedočanstva danas odrekli i tako potpali pod vladavinu te stvarnosti.

1.3. POSREDNIČKA ULOGA ANTROPOLOGIJE: PRIJENOS IZ SEKULARNOGA U RELIGIJSKI KONTEKST

Promatrajući i proučavajući stare poganske mitove i odnos Biblije prema sadržaju tih mitova, kao i mitove same Biblije, Girard je (slijedeći Nietzschea) došao do jednoga, za nas, veoma važnoga uvida: »Razlika nije u činjenicama koje su iste u oba slučaja, nego u njihovu tumačenju.«¹³ Mogli bismo reći da je riječ o istom obličju, odnosno o istoj formi, samo je sadržaj tumačenja različit, odnosno ono *iza* činjeničnoga ili formalnoga sadržaja. Kada je riječ o nasilju, onda smo na tragu Žižekovih uvida u vezi s nasiljem sustava, ovdje na jednoj drugoj razini. Proučavajući žrtvene progone i mehanizme uspostave poganskih božanstava, a u oprjeci s biblijskom objavom, Girard je zaključio da postoji ista forma ili vidljivi fenomen nekoga događaja, ali je sadržaj (ono što ispunja tu formu) bitno drukčiji. Razlika

¹¹ T. VALENTIĆ, Simboličko nasilje globalnog kapitalizma [Pogovor], u: S. ŽIŽEK, *O nasilju*, 203.

¹² P. TILLICH, *Teologija kulture*, 43.

¹³ R. GIRARD, *Promatrah Sotonu kako poput munje pade*, Zagreb, 2004., 212.

je u tome što Biblija (eksplicitno u evanđeljima, točnije u prikazu Muke, a ostala Pisma implicitno) otkriva žrtvene mehanizme i proglašava žrtvu nevinom te tako objavljuje cjelovitu istinu o čovjeku i podrijetlu religija, dok poganski mitovi te mehanizme skrivaju i tako opravdavaju (neopravdani) progon žrtvenoga jarca, nevine žrtve. »Evanđelja objavljuju punu i cjelovitu istinu o postanku mitova, o moći iluzije mimetičkih zanosa, o svemu onome što mitovi ne smiju prikazati jer bi se time razotkrili.«¹⁴ U ovom slučaju razotkrivanje tih mehanizama mimetičkih zanosa znači dokinuće mita i božanstva ustoličenoga na njemu. Kako su gotovo svi mitovi obilježeni jednodušnim nasiljem kolektiva nad pojedincem, Girard često govori o mimetičkoj zarazi ili mimetičkom ciklusu, odnosno zanosu pod čijim utjecajem ljudi nesvjesno sudjeluju u kolektivnom, rekli bismo, nasilju sustava, a pri tom se zaboravlja da je istinski uzročnik nasilja Sotona. »Mislim da je glavni razlog to što istinski manipulator procesa, subjekt strukture u mimetičkom ciklusu, nije ljudsko biće koje ne uočava kružni proces kojim je zahvaćeno, već mimetizam sam«¹⁵, dok je Sotona »mimetizam koji uvjerava cijelu jednodušnu zajednicu da je ta krivnja stvarna.«¹⁶

Daleko od toga da je takva analiza nasilja sustava, odnosno kolektivnoga mitskoga nasilja ograničena samo na pretkršćansko pogansko razdoblje, već se ona može proširiti na današnje stanje, te se Girardovi uvidi mogu veoma lako povezati sa Žižekovim. Nama će ta dva pogleda na današnje nasilje sustava i kolektivno mitsko nasilje biti važna mjesta i ključni momenti u oslikavanju našega teološkoga modela čitanja znakova vremena. Naš model želi biti pozoran za ono iluzorno, lažno i sotonsko te želi ponuditi jedno izvanjsko mjesto da bismo mogli dobiti cjelovitiji uvid u sami promatrani sustav, jer smo kao ljudi nužno unutar toga sustava (njegov smo vitalni dio), te kao takvi ne možemo uočiti ono što je Girard nazvao kružnim mimetičkim procesom ili Žižek nasiljem sustava. U tom procesu i postupku promatranja ključnu ulogu imaju teologija i Crkva (koja je također dio promatranoga sustava – svijeta, ali nije od njega niti je na njega u potpunosti svediva) koja vlastitom proročkom snagom »raskrinkava ustrojstvo društvene pokretljivosti, raskrinkavanjem prikrađuje njezinu demonsku snagu, čak i unutar nje same«¹⁷. Ono što time želimo istaknuti jest trajna proročka uloga Crkve (time i teologije) koja izvire iz njezina poslanja i podrijetla, a koja se također odnosi i na nju samu kao hijerarhijski uređenu zajednicu vjernika kršćana.

---

¹⁴ *Isto*, 155.

¹⁵ *Isto*, 90.

¹⁶ *Isto*, 43.

¹⁷ P. TILLICH, *Teologija kulture*, 48.

1.4. BITI U SVIJETU, ALI NE BITI OD SVIJETA

Kao što je Žižek pokazao da je nasilje sustava gotovo nevidljivo i potpuno objektivno te kao što je Girard istaknuo evanđelja kao pogled koji jedini može cjelovito sagledati stvarnost, tako i mi želimo novim čitanjem znakova suvremenoga vremena nanovo pronaći onu dubinu svijeta koju smo zaboravili te je kao takvu ponuditi teologiji i društvu kao referentnu točku u vrjednovanju današnjega društva, čovjeka i Crkve. Ta se iskonska dubina svijeta, kao program i kao stvarnost, nedvojbeno pokazuje istovjetnom kraljevstvu Božjemu, čiji se dolazak konačno i vidljivo očituje u Isusu Kristu. Referentna točka promatranja izvanjska je svijetu (što je tradicionalni teološki nauk o transcendentnome Bogu), ali je i posred svijeta (njemu imanentna), što je sljedeći ključni moment našega teološkoga modela. Da opet ponovimo: to i nije nikakva velika novost, nego je inzistiranje na onom pogledu na svijet i čovjeka kojega od nas Krist traži kada nam govori da smo u svijetu, ali da nismo od ovoga svijeta. Tek iz Kristove dubine i njegova mjesta unutar svijeta, koji je u *porođajnim mukama* (sve stvorenje zajedno uzdiše i muči se u porođajnim bolima – Rim 8, 22), možemo realno i objektivno sagledati stvarnost onakvu kakva ona uistinu jest.

Budući da je današnje vrijeme, društvo i čovjek, kao što smo upozorili na početku ovoga teksta, površno – nemaju oči za objektivno, duhovno, transcendentno, simboličko – paradoksalno, ta se dubina gubi time što je traži više ljudi iskreno otvorenih duhovnoj stvarnosti. Razlog toga paradoksa leži, kako će kasnije biti detaljno izloženo, u činjenici *izvanjske nutrine* današnjih iskrenih tražitelja duhovne (dubinske, simbolične) stvarnosti koja se ne može pronaći u površno, jednoznačno ograničenom svijetu reduciranomu na materijalno. Kao što je već Seneka davno uočio, kada je u pitanju potraga koja je u samom svom početku pogriješno usmjerena, razlog sve većega udaljavanja od željenoga cilja upravo je brzina pogriješno usmjerene potrage.¹⁸ Jedan od glavnih razloga današnje bezuspješne potrage leži u pomacima koji su se dogodili tijekom razvoja ljudske i, konkretnije, kršćanske povijesti, a koji se danas uzimaju zdravo za gotovo kao autentična polazišta same neuspješne potrage. Možda je još važniji i krucijalniji razlog toga neuspjeha lažna transcendencija koja se pokazuje sasvim nalik onoj istinskoj, ali je u sebi isprazna, iluzorna, površna, izgrađena konstruktima i odnosima koje gradi naša *izvanjska nutrina*. Da bismo uočili obrise lažne transcendencije, potreban je model uočavanja njezinih obrisa koji su zadržali isto obličje autentične, istinske transcendencije, ali su se odrekli snage (sadržaja) toga autentičnoga obličja pobožnosti.

¹⁸ Usp. L. A. SENEKA, *Dijalozi*, Zagreb, 2007., 85.

2. Pomaci tektonskih ploča i potresi

Na samom početku ovoga dijela, kojemu je cilj uvidjeti stvarne pomake u shvaćanju i odnosu prema pojedinim veoma važnim fenomenima u području vjerovanja i religioznoga okruženja, ukratko se sagledava iznimno važan uvid Ericha Fromma kada su u pitanju tako bitni pomaci u stanjima religije i promjeni percepcije. Kratko se opisuju dva načina čovjekove opstojnosti koja će poslužiti u daljnjem iščitavanju znakova današnjega vremena teološkim očima. Riječ je o dvama suprotstavljenim načinima i njihovoj borbi za prevlast, a još je važnije da iza tih dvaju modusa stoje dva suprotna načela koja su danas teško uočljiva i gotovo neprepoznatljiva.

Modus imanja označava stjecanje vlasništva, posjedovanje i nagomilavanje materijalnih dobara. Tek kada imam nešto, tek kada nešto posjedujem, mogu ustvrditi da postojim jer mora postojati nositelj imanja – subjekt. »U tom modusu (*imati*) postojanja važno je jedino moje stjecanje vlasništva i neograničeno pravo da sačuvam stečeno«¹⁹, te je taj modus svojstven današnjemu vremenu liberalnoga kapitalizma u kojem je privatno vlasništvo, čini se, jedina svetinja i neotuđivo pravo. Drugi modus jest *modus bivanja* (*biti*) koji naglašava postojanje, a ne posjedovanje i u čijoj strukturi vlada živo i neizrecivo iskustvo. Modus bivanja ne želi posjedovati nego tek biti, a ono »egzistencijalno imanje nije u sukobu s bivanjem«²⁰. Cjelokupna je ljudska povijest pozornica na kojoj se odvija borba i prevlast prvoga, a rjeđe drugoga modusa, jer modus imanja gotovo uvijek prevladava, no, tu i tamo, uglavnom potaknuto iz religijskih krugova (ponjprije se misli na židovsko-kršćansku religioznu tradiciju), na scenu stupi i modus bivanja. Možda se najpoznatija revolucija modusa bivanja dogodila u *revoluciji Izlaska*. Iako oslobođenje od posjeda nije uspjelo te je ta revolucija neslavno propala, ona ipak nije potpuno zaboravljena. Na nju se, prema Frommu, nadovezuje Novi zavjet koji »nastavlja protest Starog zavjeta protiv strukture egzistencije imanja«²¹, a koji se pokazuje uspješnijim. Već se može naslutiti da iza modusa bivanja stoji religija, dok na mjesto predstavnika modusa imanja Formm stavlja Sotonu²², te je i zbog toga Fromm iznimno zanimljiv i njegovi su uvidi gotovo dragocjeni, iako su i dalje samo polazište ovdje iznesenih

¹⁹ E. FROMM, *Imati ili biti*, Zagreb, 2004., 89.

²⁰ *Isto*, str. 98. Kod toga uvida može nam pomoći židovsko-kršćansko poimanje čovjeka očišćeno od dulaističkih primjesa helenističke filozofije, koje kaže kako čovjek nema (ne posjeduje) tijelo, nego je on tijelo, te kako čovjek nema (ne posjeduje) duha ili dušu, nego on jest duh ili duša. To *on jest* označava modus bivanja, dok *on ima* (posjeduje) označava modus imanja.

²¹ *Isto*, 66.

²² Zanimljivo je povezati te uvide Fromma s uvidima Girarda i pitanjem podrijetla religioznih tradicija. Dok ostale religiozne tradicije (okarakterizirane kao poganske) inzistiraju na posjedovanju (primjerice kipova svojih božanstava – idolopoklonstvo), čini se da u korijenu židovske (time i kršćanske) religiozne tradicije stoji temeljna zapovijed neposjedovanja (prva Božja zapovijed).

promišljanja. »Isus i Sotona se pojavljuju kao predstavnici dvaju suprotnih principa. Sotona je predstavnik materijalne potrošnje i vlasti nad prirodom i čovjekom. Isus je predstavnik bivanja, a ideja nemanja je premisa za bivanje. Svijet se, od evanđelja naovamo, držao principa Sotone.«²³ To je veoma snažan uvid u dubinsko stanje stvari, u ona područja koja stoje iza puke pojavnosti. U velikoj većini slažemo se s Frommom, dok bismo nadodali kako se ipak nije cjelokupna povijest, odnosno svijet, *od evanđelja naovamo držao principa Sotone*, jer smatramo da su se upravo kršćanski svetcima, pa i masovni redovnički i laički pokreti, kao i Crkva u njezinoj najdubljoj biti, odrekli toga principa u ime principa Isusa Krista. Upravo u svetcima na poseban način prevladava modus bivanja koji su oni ispunili Isusom, jer *živim, ali ne živim više ja, nego u meni živi Krist* (Gal 2, 20). Za razliku od njih, današnji čovjek (mogli bismo reći i *prosječni* kršćanin – onaj koji je potreban nove evangelizacije) sužan je modusa imanja, te je tako izravno pod sotonskom vlašću.

Kada smo ukratko iznijeli neke temeljne uvide o suprotnosti i suprotstavljenosti dvaju modusa egzistencije, dalje ćemo se upustiti u iščitavanje drugih pomaka koji za temelj imaju s jedne strane povijesni razvoj i zaborav, a s druge strane promjenu percepcije i religioznoga okruženja u kojem se pojedini fenomeni gube iz vida i nestaju iz područja vidljivoga. I upravo će nam iščitavanje tih pomaka uvelike pomoći nanovo aktualizirati govor o dubini svijeta koju ćemo pronaći posredstvom svetaca koji su u svojim životima uprisutnili Dubinu samu, tj. dubinu Kraljevstva.

2.1. VJERA KAO POUZDANJE U OSOBU ILI VJERA KAO PRIHVAĆANJE NEKOGA DOGMATSKOGA SADRŽAJA

Vjera, kao najvažnija bogoslovna, ulivena krjepost koja otvara vrata pristupa Bogu, danas je (pogrješno) shvaćena kao puko poznavanje ili znanje pojedinih dogmatskih ili manje dogmatskih iskaza i zaključaka, te kao takva označava prije podvrgavanje izvanjskomu autoritetu nego pouzdanje ili povjerenje Bogu. Rečeno Frommovim riječima, dogodio se prijelaz vjere iz modusa bivanja u modus imanja, prijelaz koji će biti predmetom detaljnije analize kasnije u tekstu, a koji je iznimno važan u uočavanju ispraznosti i laži današnjih religioznih (time i kršćanskih) previranja. »U modusu imanja, vjera je posjedovanje odgovora koji nema racionalnog pokrića. To su formulacije što su ih stvorili drugi, koje čovjek prihvaća jer se podređuje drugima. U modusu imanja vjera pruža izvjesnost. Ona tvrdi da izražava najviše, neoborivo znanje koje je vjerojatno jer neoborivom izgleda moć onih koji ju razglašavaju i štite. (...) U modusu imanja vjera je potpora onima koji žele izvjesnost, koji žele smisao života, a da mu se sami nisu posvetili.«²⁴ Ako se udaljimo malo od govora o

²³ Isto, 70.

²⁴ Isto, 55.

modusima i spustimo se na svakodnevnu razinu ljudskoga iskustva, doći ćemo do istoga zaključka. Kako se dogodio pomak u poimanju vjere od biblijskoga smisla vjere kao temeljnoga oslonca, kao pouzdanja, odnosno povjerenja Bogu i osobnoga odnosa s njim, do racionalističkoga osiromašenja vjere kao prihvaćanja određenih iskaza kao apsolutno istinitih? Kako je vjera zadobila izvjesnost i sigurnost, a kako je izgubila temeljnu nesigurnost koja je bitno prožimlje? Jedan od odgovora može biti (i vjerojatno jest) institucionalizirana Crkva, odnosno njezin juridizam koji hoće odrediti (i nametnuti) vjerovanje, no ono osnovno, temeljno vjerovanje uvijek mora biti povjerenje, pouzdanje, i to osobno. Možda je to (ta podijeljenost vjere) jedan od razloga mnoštva praktičnih ateista, odnosno tradicionalnih vjernika koji klečeći po klupama naših crkava mole Boga da ih ostavi na miru da žive svoje živote. Vjera kao držanje i prihvaćenje neke istine istinitom zbog autoriteta koji je takvom proglašava nije cjelovita vjera.

Nažalost, ona oznaka koja uvelike obilježava današnje institucionalizirane religije jest ili praktički ateizam (ili točnije, ateizam životne prakse) njihovih članova i pripadnika ili pak tradicionalno stanje vjere. Praktični ateizam kaže kako, doduše, postoji Bog, ali ja s njime ne želim imati ništa osobno. Praktični ateist vjeruje u Boga, ali ne vjeruje Bogu, kao što to (doduše, obratno) čini i tradicionalni vjernik. Oba profila vjernika zadržali su obličje pobožnosti, ali su se odrekli njezine snage. Žalosna pojava vjerskoga fundamentalizma (koja i nije ništa novo) samo podupire tu tezu jer i fundamentalist spada u obličje bez snage. Tamo gdje vidimo suprotnost današnjemu *prosječnomu* vjerniku u pogledu vjere i toga pomaka prema *vjerovati u Božju opstojnost*, vidimo i jedan veoma zanimljiv fenomen tamne noći duše, kako ga je nazvao sv. Ivan od Križa. Zanimljivim se čini kako su mnogi svetcu proživljavali to iskustvo uvjerenja i osjetilnoga osjećanja kako Bog uopće ne postoji. Njima je u tim trenucima preostajalo jedino povjerenje u dobrog Boga koje ih je doslovno držalo na životu. Svjedočanstvo Majke Terezije iz Calcute dubinski je opis toga stanja, a k tomu je uspjelo u suvremenom svijetu biti skriveno tako da smo o njemu saznali tek poprilično dugo nakon njezina preminuća.

2.2. SVETCI IZMEĐU NASLJEDOVANJA I POSREDOVANJA

Ako takvo čitanje znakova vremena (koje želi biti pozorno na drugotno, na ono skriveno, gotovo nevidljivo) primijenimo na konkretniji objekt stanja i ujedno problem svetaca u današnjem društvu i teologiji, onda dolazimo do sličnih uvida u razloge trenutačnoga stanja. Svetci su *izgnani* iz akademske teologije u prostore pučke pobožnosti, prepušteni pukom osjećanju i tradicionalnom nasljeđu vjernih masa koje proučavaju ambiciozni psiholozi (uglavnom) potaknuti željom dokazivanja ispraznosti naslijeđenih rituala i iluzornih uvjerenja. No na tom smo mjestu svjedoci svojevrsnom paradoksu koji uvijek iznova potiče na potrebu čitanja i

propitivanja uloge i smisla toga mnoštva svetaca koje je Crkva proglasila za sebe samu, a što nam može biti veoma korisno u novoj evangelizaciji. Trebalo bi uočiti s jedne strane ulogu koju Crkva, odnosno učiteljstvo pridaje svetcima namećući u neku ruku njihovo štovanje cijeloj Crkvi, zbog čega ti proglasi svetima ujedno obvezuju cijelu Crkvu da ih prizna i prihvati te da im iskaže potrebno štovanje,²⁵ i s druge strane potpuni zaborav i minorni interes (akademske) teologije za te velika- ne duhom i sjajne primjere i uzore kršćanskoga života. Onaj pomak koji uočavamo na tom području kreće se od zahtjeva za nasljedovanjem prema upućivanju poni- znih molbi i traženju zagovora od onih koji su bliže Bogu, kao i od pomaka štovanja svetaca isključivo u okvire pučke pobožnosti, dok se liturgijska slavlja u čast svetaca svode na minimum. Nasljedovati svetce (kao i Krista) veoma je dugo vremena bio osnovni model njihova štovanja, dok smo danas svjedoci gotovo potpunoga zabo- rava toga uvelike zahtjevnoga i mukotrpnoga odnosa prema onim ljudima koji su u svojim životima živjeli Krista i uprisutnjivali Boga. Danas zato prevladavaju modeli zagovora i posredovanja iako su i sami uglavnom pogrješno shvaćeni jer su veoma tijesno sjedinjeni s modelom nasljedovanja i Crkva to neprestano ističe (usp. LG 50). Kao što se dogodilo s vjerom koja nije oživljena u životima velike većine vjer- nika, tako ni štovanje svetaca prema tim dvama danas prevladavajućim modelima (zagovora i posredovanja) nije shvaćeno i prakticirano na pravilan način. Danas, kada je čovjek slijep za onu dubinu koja stoji iza puke pojavnosti stvari i kada se prenose i reproduciraju površni, isprazni stavovi i obrazloženja, a time i vjera, takav uvid donekle sablažnjava jer ljudi, jednostavno, više nemaju uho za istinu koja oslo- bađa. Kada je sve površno, onda se i ne uočavaju razlike intenziteta snage koju po- sjeđuju dva gotovo identična oblića, jer se ne uočava ispraznost jednoga, odnosno punina drugoga. »Kakva razlika postoji između nekog obožavatelja i nekog naslje- dovatelja? Nasljedovatelj jest ili teži biti ono čemu se divi; obožavatelj pak osobno ostaje vani: svjesno ili nesvjesno on izbjegava vidjeti kako je u taj predmet upisan zahtjev da obožavanje postane ili barem teži postati ono što obožava.«²⁶ A upravo taj zahtjev koji današnji štovatelji svetaca ne zamjećuju čini veoma bitnu razliku između pravilnoga i pogrješnoga, odnosno istinitoga i lažnoga. Jedan od razloga sljepoće za zahtjevom nasljedovanja proizlazi također iz očaranosti današnjih ljudi junacima i zvijezdama modernoga društva kojima se divimo i koji od nas ne zahti-jevaju ništa doli našu očaranost njima, dok svetci neprestano upućuju na Krista koji je itekako zahtjevan. Mi smatramo da upravo povratak na pravilno štovanje svetaca (nasljedovanje) te pravilno (biblijsko) poimanje vjere može današnjemu trenutku udahnuti sasvim dostatnu snagu kojom kršćanstvo (time i Crkva) od kada postoji neprestano mijenja svijet suobličavajući ga Kristu. Teologija je ključna sastavnica

²⁵ Usp. W. KERN, F. J. NIEMANN, *Nauka o teološkoj spoznaji*, Zagreb, 1994., 158.

²⁶ B. FORTE, *Na putevima jednog*, Zagreb, 2010., 381.

iznalaska te snage jer je njoj dano poslanje vazda naviještati Krista koji je *isti i jučer i danas i sutra*, Krista koji je *jednima sablazan, a drugima ludost*. »Teologija koja nikoga ne uznemiruje, već, štoviše, osigurava moć ovoga svijeta, nije teologija koja vjeruje.«²⁷ Mi bismo nadodali da je takva isprazna teologija zadržala svoje obličje, ali se odrekla svoje snage.

3. Današnje stanje vjere

Da bismo se lakše snašli u današnjem trenutku i situaciji pluralnoga, ali površnoga društva i mnoštva religioznih ponuda, ukratko ćemo skicirati obrise jedne potrage za Bogom koju nam je sažeto iznio sv. Augustin, a koja će nam poslužiti za čitanje današnjih religioznih previranja, kao i uzroka trenutačnoga stanja. To je Augustinov opis osobne potrage za Bogom, a mi ćemo ju malo modificirati i prilagoditi našim potrebama u želji da usmjerimo poglede prema onomu lažnomu i ispraznomu koje zadržava obličje punine i istinitosti.

Augustin traži Boga i ta ga potraga vodi, kako čitamo u *Ispovijestima*,²⁸ izvan njega samoga, u svijet. Tamo traži Boga i ne uspijeva ga pronaći jer, ipak, svijet i bića u njemu zarobljavaju pogled unutar granica svijeta, unutar imanencije. Kako smo izišli u svijet, zaboravili smo nutrinu koju odveć dobro poznajemo (jer je naša) da bi bila predmet, odnosno mjesto naše potrage. I čini nam se uistinu logičnim tražiti susret sa Stvoriteljem preko njegovih stvorenja, da izvanjski svijet bude mjesto toga susreta. Tako su teologija i filozofija razvile dokaz o Božjoj opstojnosti iz uzročno-posljedične veze (koji je jedan od pet putova sv. Tome). Ukratko se želi reći da kao što stolica na koju sjedamo za vrijeme ručka nužno upućuje na stolara koji ju je napravio, a za njega ne znamo dok znamo za stolicu na kojoj sjedimo, tako bi trebali zaključiti da nas opstojnost bića i stvorenja koja znamo, vidimo i s kojima smo u odnosu upućuju na njihova Stvoritelja kojega ne vidimo. No koliko se god taj, zahvaljujući razvoju kršćanstva i teologije, danas poprilično uhodan put činio sigurnim, Augustin zahtijeva oprez. Jer jednom kada čovjek napusti nutrinu, tamo gdje je *kod kuće*, kada iziđe u svijet u potrazi za Bogom, odveć je teško vratiti se. Povratak je gotovo nemoguć. Čovjek ostane izvan sebe, u svijetu, u horizontalnim odnosima jer su svijet i bića u njemu zadobila njegovu potpunu pozornost. Čovjek tada postaje gluh i slijep za Boga i počinje čeznuti za posjedovanjem i uživanjem bića.²⁹ Nema čvrstoga temelja za pravilno ophođenja s njima, nema referentne točke

²⁷ *Isto*, 383.

²⁸ AURELIJE AUGUSTIN, *Ispovijesti*, Split, 2010.

²⁹ Ujedno, čovjek tada Boga smješta u svijet i promatra ga kao predmet kraj svih ostalih unutarsvjetočnih predmeta. Na taj način čovjek postaje slijep i gluh, te ne može osjetiti (detektirati) transcenciju koja kaže kako Bog ne može biti predmet.

gledišta (koja bi bila izvanjska svijetu) i tada od njih radi idole i kumire kojima se klanja, ne uočavajući Boga kojem se jedino treba klanjati.³⁰ Augustin ne pronalazi Boga u izvanjskome svijetu. Augustin uopće ne pronalazi Boga, nego Bog pronalazi Augustina! I tek pronalaskom Boga (ili, bolje rečeno, tek kada ga Bog pronade) može čovjek imati pravilan odnos prema ostalim bićima i svijetu te tek tada preko njih može potvrditi opstojnost Božju, kao što preko stolice dolazimo do stolara.

Kada smo ukratko iznijeli Augustinovu potragu za Bogom, koja za nas još i danas traje, osvrnut ćemo se na neke njezine temeljne postavke. Potrebno je uočiti (što nam omogućava taj teološki model) da se današnje čovječanstvo nalazi u jednoj neprirodnoj situaciji *izvanjske nutrine* (ili modusa imanja). Razlozi zbog kojih je tomu tako mnogobrojni su, a mi ćemo pobliže analizirati samo one koje smatramo odveć važnima da ih smetnemo s uma iščitavajući znakove vremena. I ono što je za nas još važnije jest pitanje kako je kršćanstvo (Crkva) dospjelo u ovo stanje *izvanjske nutrine* (ili modusa imanja) odbacujući ono istinsko nutarnje. Da bismo odgovorili na to pitanje, kao i obrazložili ove razloge, potrebno je nanovo tematizirati dijalektiku imanencije i transcendencije, što mi ne ćemo učiniti na ovim stranicama, ali ćemo tu dijalektiku uvelike imati u vidu.

3.1. IZVANJSKA NUTRINA SUVREMENOGA ČOVJEKA

Kada kažemo *izvanjska nutrina*, onda mislimo na stanje u kojem se nalazi današnje čovječanstvo, ali kojega nije svjesno. Augustin je pronašao Boga u nutrini, u najskrovitijem dijelu svoga bića, u sebi samome. I današnji čovjek koji je iskreni tražitelj pronalazi Boga u sebi samome, u svojoj nutrini i stoga se čini da se oba pronalaska podudaraju i da naša konstatacija o *izvanjskoj nutrini* nije opravdana. No ono što je jako teško, gotovo nemoguće, ljudskom oku jest uočiti ispraznost i iluzornost nutrine današnjega čovjeka. Njegova nutrina nije u njemu samome, jer on sam se nalazi izvan sebe. Dogodio se pomak središta čovjeka, kao i čovjeka samoga, iz nutrine u izvanjski svijet. Navezanost na stvari, prevladavanje modusa imanja i inzistiranje na površnom, na izvanjskom upozoravaju na zbiljnost svijeta i vremena u kojem jesmo. »Zbilju ovog svijeta stvorila je naša vezanost za stvari«³¹ zbog našega boravka (dodali bismo) u izvanjskome svijetu bez, kao što je to bio i slučaj s Augustinom, referentne točke kada nemamo pravilan odnos i objektivan pogled na svijet i prirodu, dok nas kršćanstvo »uvijek iznova tvrdoglavo podsjeća na jednu

³⁰ Napomenimo samo usputno (što ćemo detaljnije razraditi dalje u tekstu) da su gotovo sve religije nastale očaranošću ljudskih djelatnih subjekata ljepotama stvorenoga svijeta, a veliki dio iz straha pred tim svijetom, i to pukom projekcijom tih strahova i očaranosti u *negdje gore*. Nasuprot takvim religijama imamo religije objave u kojima je smjer kretanja drukčiji i u kojima čovjeku biva dano odozgo.

³¹ S. WEIL, *Težina i milost*, Zagreb, 2004., 52.

nepobitnu činjenicu: samo natprirodno ima zdrav pogled na prirodu«³². U takvoj se situaciji čovjek poistovjećuje s onim što ima, s onim na što je navezan, i tada ona izvanjska zbilja postaje njegova nutrina koja je ispunjena stvarima i bićima, predmetima izvanjskoga svijeta. Na taj se način čovjek lišava dubine svojega bića, lišava se one praznine, onoga nedostatka božanskoga u sebi samome. U takvom okruženju odvija se današnja potraga za Bogom. U imanenciji svijeta lišenoga uopće mogućnosti transcendencije jer »čitava se pomutnja modernih vremena (...) sastoji u ukidanju beskrajne provalije kvalitativne razlike između Boga i čovjeka«³³. Samim time ostali smo samo na površnosti, zarobljeni unutar granica imanencije (pa bila ona i beskonačna, ipak je to samo zatvor s uvijek istim prostorijama bez prozora³⁴) u vremenu u kojem je »zbilja lišena svoje nutarnje transcendencije ili (prisposobimo li drugačije) svoje prozirnosti za vječno«³⁵. Takva zbilja nije istinska zbilja, nego je plod aktivnosti Sotone koji tako odjeljuje, odvaja čovjeka od istinske zbilje jer (Božja) milost može doći (objaviti se) samo u istinsku zbiljnost.³⁶

Kako smo već spomenuli krizu (*ex opere operantis*) simbola i sakramenata, potrebno je na ovom mjestu reći kako je susret sa živim Bogom danas gotovo nemoguć u liturgiji Crkve i slavljenju sakramenata upravo iz toga razloga odijeljenosti čovjeka od istinske zbilje. Iz razloga što je naša nutrina lažna i ispunjena ponajviše nama samima, pa onda i ostalim bićima i stvarima, nalazimo se u mogućnosti nemogućnosti susreta s Bogom. Sakramenti kao milosni i spasenjski Božji zahvati u čovječanstvo neupitni su (*ex opere operato*). Ono što je upitno jest današnje čovječanstvo koje se nalazi u laži, pod vlasti Sotone koji se ustoličio na čelu danas najbrže rastućega religiozno-duhovnoga pokreta: *new agea*. Ono što *new age* izgrađuje jest, prema nama, sustav lažne transcendencije koji ostaje zarobljen u imanenciji ovoga svijeta, a upravo je lažna transcendencija jedno od ključnih obilježja sotonske vladavine. Prodajući (doslovno) tako lažnu i ispraznu *izvanjsku nutrinu* i ljudsku zbilju pod istinitu, *new age*, kao sveprožimajući religiozni (duhovni) pokret, zavodi iskrene, ali naivne (pogrješno usmjerene i s pogrješnoga mjesta pokrenute) tražitelje Božjega lica izgubljene u današnjim kulturnim i religioznim okruženjima i uvjetima vlastite egzistencije koja i dalje želi biti kao Bog (usp. Post 3, 5).

³² G. K. CHESTERTON, *Pravovjerje*, Zagreb, 137.

³³ B. FORTE, *Na putevima jednog*, 363.

³⁴ Usp. G. K. CHESTERTON, *Pravovjerje*, 73.

³⁵ P. TILLICH, *Teologija kulture*, 42.

³⁶ Usp. S. WEIL, *Težina i milost*, 44. Govoreći nadasve o praznini, kao autentičnom stanju čovjeka, koju milost treba ispuniti, Simone nam otvara oči za uočavanje načina ispunjavanja te praznine mimo milosti koje se događa u današnjem vremenu te koje je plod grijeha (čovječjega), zavedenosti i laži (Sotonine) praznoga čovjeka.

Čovječanstvo se odreklo stvaralačke snage i istinskoga sadržaja ostavši na pukom obličju, površnosti i iluzornosti svojega življenja. Nova evangelizacija jest stoga nužna kao onaj proces inkulturacije, utjelovljenja božanskoga Sadržaja u obličja svijeta koja prolaze, kao i ono kretanje koje čovjeka vraća samomu sebi, u istinsku nutrinu gdje uvijek Bog pronalazi čovjeka koji mu treba odgovoriti vjerom – *evo me* (usp. Post 22, 1). Oslíkani ključni momenti unutar teološkoga modela čitanja znakova vremena stoga inzistiraju na prepoznavanju Sadržaja unutar istih ili sličnih obličja (formi) koji pripadaju strukturi ovoga svijeta. Usmjerujući pozornost na ono drugotno, ono skrovito, simbolično, ali time fundamentalnije, teologija uvijek upozorava na potrebu Drugoga, svijetu Izvanjskoga (a opet imanentno Prisutnoga) koji je jedini pravilna referentna točka odakle možemo realno sagledati cjelokupnu stvarnost. Kao ona koja svoje utemeljenje, poslanje i podrijetlo nema unutar granica ovoga svijeta (ali je unutar granica ovoga svijeta poslana obavljati ulogu koja joj je dana), Crkva, pa time i teologija, ima trajnu ulogu, kao što smo istaknuli s Tillichom, raskrinkavati iluzije društvene pokretljivosti (pa i unutar nje same). Razine teološke modele, kojima teologija ispunjava svoju ulogu, treba uvijek nanovo upotpunjavati nekim novim naglascima, momentima i idejama. I upravo je to svrha i smisao ovoga teksta. Iščitavanje znakova vremena uvijek se odvija unutar nekoga prethodno zadanoga konteksta koji ujedno utječe na to iščitavanje. Nadići tu ograničenost kontekstom iz kojega se događa teološko tematiziranje znakova vremena temeljni je poziv teologije. Stoga teologija uvijek mora posjedovati proročku snagu kojom stvari može sagledati realno, iz točke koja sama nije uvjetovana kontekstom. Ovom smo radnjom uputili na tu referentnu točku koja je transcendentni Bog koji je ujedno svijetu imanentan. Na taj način teologija uvijek može iz referentne točke kritički promišljati sadašnji trenutak. U tom promišljanju nastojali smo istaknuti neke ključne momente, od kojih smo neke, doduše, pronašli izvan same teologije, a koji autentično govore o trenutačnoj društvenoj stvarnosti.

Zaključak

Stoga ćemo kao zaključak taksativno ponoviti ključne elemente i momente koji se trebaju uzeti u obzir u bilo kojem teološkom modelu iščitavanja znakova vremena i suvremenoga društva. To je ponajprije nemogućnost uočavanja nasilja sustava ili kolektivnoga nasilja jer je i sami promatrač dio toga sustava ili kolektiva. Tu teologija uvijek mora inzistirati na Bogu kao na referentnoj točki koja je izvan sustava, izvan kolektiva. Zatim je tu Frommov uvid o dvama modusima ljudske egzistencije koji donekle mogu objasniti razne pomake u shvaćanju religioznih fenomena poput vjere, grijeha, štovanja svetaca... Pronalazak zajedničkoga oslonca sa sekularnim i ateističkim autorima upućuje na zaokret koji se dogodio s Drugim vatikanskim ekumenskim saborom, posebno u Pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom

svijetu *Gaudium et spes*, koja želi istaknuti: » (...) što je god istinito, što god časno, što god pravedno, što god čisto, što god ljubazno, što god hvalevrijedno; je li što krepost, je li što pohvala – to nek vam je na srcu!« (Fil 4, 8)

Zanimljiv znak vremena u kojem živimo svakako jest i potraga za božanskim i pojava lažne transcendencije koja uvelike obilježava tu potragu. Uvidjeti izvanjskost nutrine suvremenoga čovjeka iziskuje uočavanje simboličke razine stvarnosti, što nam sveprisutna površnost i jednodimenzionalnost uvelike otežava. No teologija, poučena ponajviše iskustvima i svjedočanstvom svetaca, ima i snagu i način kako da uvede razlikovanje dviju transcendencija koje su obličjem identične, ali su sadržajno dijametralno suprotne i suprotstavljene. Kako bismo te momente lakše uočili, stalno moramo pred očima imati pomake u shvaćanju važnih fenomena, od kojih smo samo neke u tekstu ranije naveli, te trebamo s njima voditi računa.

SOME MOMENTS IN THE THEOLOGICAL READING OF THE SIGNS OF THE TIMES

Bruno PETRUŠIĆ*

Summary: *The proposed theological model of reading the signs of the times consists of observing the present moment of the Church and contemporary society. The Church we have before our eyes is the post-conciliar Church, and the society is the post-modern society. The article considers the thoughts and insights of several contemporary authors with different worldviews, recognizing in them the signs of the times and challenges to contemporary theological thought. Among such signs, we point out the dissatisfaction of those thinkers with utter materialism, the absence of an inner life, and the incapacity for the transcendent. Within global liberal capitalism, such forms of spiritual dissatisfaction have zero tolerance for external physical and system violence and a desire for multiculturalism, hence, they are viewed as special signs suitable for theological reading. In the conclusion, we emphasize that we should likewise restore the prophetic dimension to Christian theology, which will be fundamental in cultivating contemporary forms of holiness.*

Keywords: *system violence, self-deception, mimetism, signs of the times, new evangelization, saints, superficiality.*

---

* Bruno Petrušić, Ph.D., Vežarovice 10, Kaštel Lukšić, 21214 Kaštela, Croatia, bruno.petrusic@gmail.com